

KAZANIA
O PIŚMIE
ŚWIĘTYM

CZEŚĆ II
(106-143)

ŹRÓDŁA MONASTYCZNE

113

STAROŻYTNOŚĆ

61

Redaktorzy serii:

Michał T. Gronowski OSB

Szymon Hiżycki OSB

Beda Kisiel OSB

Rada naukowa:

Marek Derwich

Dariusz Kasprzak OFMCap

Przemysław Nehring

Krzysztof Ożóg

ks. Marek Starowieyski

Ewa Wipszycka

Rafał Zarzeczny SJ

Piotr Urbański

ŚWIĘTY CEZARY Z ARLES

KAZANIA
O PIŚMIE
ŚWIĘTYM

CZEŚĆ II
(106–143)

Wstęp, przekład i redakcja naukowa
ks. Józef Pochwat MS

TYNIEC

WYDAWNICTWO BENEDYKTYNÓW

Przekład na podstawie wydania:

CÉSAIRE D'ARLES, *Sermons sur l'Écriture II (106–143)*, wyd. G. MORIN (CCL, 103), przekł. RAUL CAPPANERA i JOËL COURREAU, rewizja tłumaczenia MARIE PAULIAT, przypisy MARIE PAULIAT, SCh 645, 2024.

Redakcja tomu:

Michał T. Gronowski OSB
Janusz Stachowski
Beda K. Kisiel OSB

Recenzja wydawnicza:

ks. prof. dr hab. Edward Staniek

Korekta:

Janusz Stachowski

Opracowanie graficzne:

Jan Nieć

Imprimi potest:

Opactwo Benedyktynów w Tyńcu

Wydanie I: Kraków 2026

ISBN 978-83-8205-381-4

ISSN 1230-6711

© Copyright by Tyniec Wydawnictwo Benedyktynów 2026

ul. Benedyktyńska 37, 30-398 Kraków

tel.: +48 534 037 299; +48 (12) 688 52 95

e-mail: zamowienia@tyniec.com.pl

www.tyniec.com.pl

Druk i oprawa:

Tyniec Wydawnictwo Benedyktynów

druk@tyniec.com.pl

SPIS TREŚCI

Józef Pochwat MS

Cezary z Arles – Pismo Święte i rok liturgiczny.....	15
Szczegóły dotyczące <i>Kazań o Piśmie Świętym</i> – <i>Sermones de Scriptura</i>	27
Datowanie kazań.....	27
Uzupełnienie.....	32
Okoliczności liturgiczne.....	33
Czytania ze Starego Testamentu.....	43
Czytania z Nowego Testamentu.....	48
Zakończenie.....	57
Słowo recenzenta – ks. prof. Edwarda Stańka	75
Bibliografia.....	77

Kazania o Piśmie Świętym

Ciąg dalszy Pięcioksięgu

Księga Liczb (106–113)	143
Księga Jozuego (114–116).....	233
Księga Sędziów (117–120)	271
Cztery Księgi Królewskie (1–2 Samuela i 1–2 Królewska) (121–130)	325
Księgi mądrościowe (131–141).....	413
Księgi prorockie (142–143).....	531
Indeks biblijny	551
Indeks autorów cytowanych przez Cezarego	561
Indeks autorów starożytnych	569
Indeks tematyczny.....	585

*Dedykuję tę pracę
patrologom i miłośnikom
ANTYKU CHRZEŚCIJAŃSKIEGO
w dowód szacunku
dla ich pożytecznej i żmudnej pracy
ks. Józef Pochwat MS*

WYKAZ SKRÓTÓW

ALMA	„Archivum Latinitatis Medii Aevi”, (Bulletin du Cange), Paris–Bruxelles 1924–
ASE	„Annali di storia dell’esegesi”
Aug	„Augustiniana”, Louvain 1951–
AugLex	„Augustinus Lexikon”, Bâle.
AugStud	„Augustinian Studies”
BA	<i>Bible d’Alexandrie</i> , Paris.
Baug	„Bibliothèque augustinienne”, Paris.
BLE	„Bulletin de Littérature Ecclésiastique”, Toulouse 1899–
BOK	Biblioteka Ojców Kościoła, Warszawa 1992–
BP	<i>Bibliografia patrystyczna. Polskie tłumaczenia tekstów starochrześcijańskich 1901–2004</i> , oprac. W. STAWISZYŃSKI, Kraków 2005.
BT	<i>Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych</i> (Biblia Tysiąclecia), Poznań 2012 ⁵ .
Carch	„Cahier Archéologique. Fin de l’antiquité et Moyen Âge”, Paris 1945–
CBP	„Cahier de Biblia Patristica”, Turnhout.
CCL ¹	„Corpus Christianorum seu nova Patrum collectio”, Series Latina, Turnhout 1953–

¹ Francuzi w SCh używają skrótu CCSL.

- CPG „Clavis Patrum Graecorum”, Turnhout: Brepols 1974–2003.
- CSEL „Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latino- rum”, Vienne 1866–
- CPPM „Clavis Patristica Pseudepigraphorum Medii Aevi”, cz. 1: *Opera homiletica*, red. J. MACHIEL- SEN, t. 2, Turnhout 1990.
- CSCO „Corpus Scriptorum Christianorum Orienta- lium”, Rome.
- CUF „Collection des Universités de France”, Paris.
- DACL *Dictionnaire d’archéologie chrétienne et de liturgie*, Paris.
- DCA *Dictionnaire du Christianisme Ancien*, Brepols 1994.
- DDC *Dictionnaire de Droit Canonique*, t. 1–7, Paris 1924–
- DHGE *Dictionnaire d’Histoire et Géographie Ecclésiast- ique*, Paris 1912–
- DIP *Dizionario degli Istituti di Perfezione*, red. San Pa- olo, Roma 1975.
- DPAC *Dizionario Patristico e di Antichità Cristiane*, Roma 1983–1984.
- DSp *Dictionnaire de la Spiritualité, Ascétique et Mys- tique. Doctrine et Histoire*, red. M. VILLER, Paris 1932–
- DTC *Dictionnaire de théologie catholique*, Paris 1930– 1950.
- EAA *Collection des études augustinienes, Série Antiquité*, Paris.

- EAAM *Collection des études augustiniennes, Série Moyen Âge et Temps modernes*, Paris.
- EK *Encyklopedia katolicka*, red. ZBIOROWA, Lublin 1973–
- Ep. *Epistola, epistole*.
- GCS *Die Griechischen Christlichen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderte*, Berlin–Leipzig 1897–1969.
- JbAC *Jahrbuch für Antike und Christentum*.
- JECS *Journal of Early Christian Studies*.
- LXX *Septuaginta, czyli Biblia Starego Testamentu wraz z księgami deuterokanonicznymi i apokryfami*, przekł., przyp. i wstępy R. POPOWSKI, Prymasowska Seria Biblijna, Warszawa 2013.
- MD „La Maison–Dieu”, Paris 1945–
- MiAg 1 *Sancti Augustini Sermones post Maurinos reperi*, red. G. MORIN, [w:] *Miscellanea Agostiniana*, t. 1, Rome 1930.
- ms. Manuskrypt
- NPB *Novae Patrum Bibliothecae*, red. A. MAI, Rome 1845–1853.
- NRTh „Nouvelle Revue Théologique”, Louvain 1869–
- NSWP *Nowy słownik wczesnochrześcijańskiego piśmiennictwa*, M. STAROWIEYSKI, J.M. SZYMUSIAK, Poznań 2018.
- OPA *Les Œuvres de Philon d’Alexandrie*, Paris.
- OŻ Ojcowie Żywi, Kraków 1978.
- PG *Patrologia Graeca*, red. J.-P. MIGNE, Paris 1857–1866.

- PEF *Powszechna encyklopedia filozofii*, t. 1–10, red. M.A. KRĄPIEC I IN., Lublin 2000–2009.
- PL *Patrologia Latina*, red. J.-P. MIGNE, Paris 1841–1855.
- PLS *Patrologiae Latinae Supplementum*, red. A. HAMMAN, Paris 1958–1974.
- POK *Pisma Ojców Kościoła*, Poznań 1924–
- PozStTeol „Poznańskie Studia Teologiczne”, Poznań 1972–
- PSP *Pisma Starochrześcijańskich Pisarzy*, Warszawa 1969–
- RAC *Reallexikon für Antike und Christentum*, Stuttgart.
- RAM „Revue d’ascétique et de mystique”, Toulouse 1920–
- RBén „Revue bénédictine”, Maredsous–Bruxelles–Paris–Anvers 1890–
- RBi „Revue biblique”
- RCCM „Rivista di cultura classica e medioevale”, Roma 1960–
- RDC „Revue de Droit Canonique”, Strasbourg 1951–
- REAug „Revue des études Augustiniennes”, Paris 1955–
- RechAug „Recherches augustiniennes”, później „Recherches augustiniennes et patristiques”.
- RechSR „Recherches de science religieuse”
- RevMAL „Revue du Moyen Âge latin”
- RevSR „Revue des sciences religieuses”
- RH „Roczniki Humanistyczne”, Lublin 1949–
- RHE „Revue d’histoire ecclésiastique”, Louvain 2013–

RHEF	„Revue d’histoire de l’Église de France”, Paris 1910–
RHR	„Revue d’histoire des religions”
RQH	„Revue des questions historiques”, Paris 1866–
RSPT	„Revue des sciences philosophiques et théologiques”
RSR	„Recherches de science religieuse”, Paris 1910–
RTAM	„Recherches de théologie ancienne et médiévale”, Louvain 1929–
SCh ²	Sources Chrétiennes, Paris 1943–
Scat	„Scuola cattolica. Rivista di scienze religiose”, Milano 1873–
SE	„Sacris Erudiri”
SEA	„Studia Ephemeridis Augustinianum”, Rome.
StAnChr	„Studia Antiquitatis Christianae”, Warszawa 1977–2001.
StPat	„Studia Patristica”, Berlin 1957–
StS	„Studia Salettensia”, Kraków 2007–
SWP	<i>Słownik wczesnochrześcijańskiego piśmiennictwa</i> , red. J.M. SZYMUSIAK, M. STAROWIEYSKI, Poznań 1971.
TH	„Théologie historique”, Paris.
ThGl	„Theologie und Glaube”, Paderborn 1909–
TLL	„Thesaurus linguae Latinae”, Munich.
TPatr	„Teologia Patrystyczna”, red. B. CZĘSZ, Poznań 2004–

² Francuzi używają skrótu SC.

TRE	<i>Theologische Realenzyklopädie</i> , Berlin–New York 1974–
VCar	„Verbum Caro. Revue théologique et oecuménique”, Neuchâtel 1974–
VetChr	„Vetera Christianorum”, Bari 1964–
VigChr	„Vigiliae Christianae”
VoxP	„Vox Patrum”, Lublin 1981–
VSpir	„Vie spirituelle”
VSSup	„Vie spirituelle. Supplément”, Paris 1947–
WST	Warszawskie Studia Teologiczne, Warszawa 1983–
ŻMT	Źródła Myśli Teologicznej, Kraków 1996–
ŻrMon	Źródła Monastyczne, Kraków–Tyniec 1993–

CEZARY Z ARLES – PISMO ŚWIĘTE I ROK LITURGICZNY¹

Cezary z Arles urodził się w 469 lub 470 r. w Cabillonensis, obecnie Chalon-sur-Saône, prawdopodobnie w rodzinie o rzymskim rodowodzie i już chrześcijańskiej. Młodość spędził w klasztorze na jednej z Wysp Leryńskich², następnie, z powodu słabego stanu zdrowia, udał się do Arles. Tam otrzymał święcenia kapłańskie, a biskup Arles Eoniusz, widząc jego zapał duszpasterski i wykształcenie, wyznaczył go na swojego następcę. Na tym stanowisku pozostał Cezary 40 lat – od 502 r. do swojej śmierci 27 sierpnia roku 542³. Cezary założył Klasz-

¹ Wstęp stanowi kontynuację, zob. J. POCHWAT MS, *Cezary z Arles – miłośnik Pisma Świętego*, [w:] CEZARY Z ARLES, *Kazania o Piśmie Świętym*, cz. 1 (81–105), wstęp, przekł. i red. nauk. J. POCHWAT MS, *ŻrMon* 88, 2020, s. 13–122.

² Wyspy Leryńskie (Îles de Lérins), archipelag czterech wysp, położony na Morzu Liguryjskim będącym częścią Morza Śródziemnego.

³ William E. Klingshirn wykazał, że Cezary z Arles urodził się w roku 469 lub 470, konsekrowany na biskupa został w 502 r., a zmarł 27 sierpnia 542 r. Większość uczonych przyjmuje te daty, my także – zob. W.E. KLINGSHIRN, *Church politics and chronology: dating the episcopacy of Caesarius of Arles*, *REAug* 38 (1992), s. 80–88; *DCA* s. 36.

tor pw. św. Jana. Osobiście starał się w Rawennie u króla Teodoryka o wykupienie wziętych do niewoli mieszkańców Orange i rozmawiał z papieżem Symmachem. Papież ustanowił Arles metropolią kościelną, a w roku 514 podniósł do godności prymasostwa Galii. Cezary – jako biskup Arles i wikariusz Stolicy Apostolskiej oraz prymas Galii i Hiszpanii – organizował i uczestniczył aż w sześciu synodach (Agde 506 r., Arles 524 r., Carpentras 527 r., Orange 529 r., Vaison 529 r., Marseille 533 r.), był świętym organizatorem życia kościelnego⁴. Rozwijał na szeroką skalę działalność charytatywną, a także dbał o życie monastyczne, budując klasztory męskie i żeńskie, dla których napisał reguły.

⁴ Odnośnie do danych biograficznych św. Cezarego z Arles zob. np.: M.-J. DELAGE, *Introduction*, [w:] CÉSAIRE D'ARLES, *Sermons au peuple*, SCh 175, 1971, s. 13–214; A. ŻUREK, *Cezary z Arles*, Kraków 2003; P. WYGRALAK, *Święty Cezary z Arles jako egzegeta i teolog*, [w:] CEZARY Z ARLES, *Pisma dogmatyczne i egzegetyczne*, przekł. A. STRZELECKA, POK 29, 2004; J. POCHWAT MS, *Sprawiedliwość i miłosierdzie. Studium „Kazań do ludu” św. Cezarego z Arles*, Kraków 2008, s. 7–24; P. WYGRALAK, *Vita Sancti Caesarii Arelatensis jako świadectwo życia i działalności biskupa, duszpasterza i teologa*, [w:] CYPRIAN, FIRMIN, WIWENCJUSZ, MESSJAN, STEFAN, *Żywot Cezarego z Arles*, przekł. A. STRZELECKA, POK 32, 2008, s. 7–30 i 120–122; J. PIŁAT, *Wstęp*, [w:] CEZARY Z ARLES, *Pisma monastyczne*, przekł. E. CZERNY, M. BORKOWSKA, J. PIŁAT, *ŻrMon* 2, 2016, s. 9–36; J. POCHWAT MS, *Święty Cezary z Arles i jego czasy*, [w:] CEZARY Z ARLES, *Kazania do ludu*, przekł. kazań 1–55 (S. RYZNAR CSsR), przekł. kazań 56–80 (J. POCHWAT MS), *ŻMT* 57, 2011, s. 7–32; CEZARY Z ARLES, *Kazania o Piśmie Świętym*, cz. 1 (81–105), *ŻrMon* 88, 2020, s. 123–142.

Jako gorliwy duszpasterz biskup Cezary nieustrudzenie głosił kazania, z których do dzisiaj zachowało się 238. Napisał trzy, skromnych raczej rozmiarów, traktaty teologiczne: *De mysterio Sanctae Trinitatis*, *Breviarium adversus haereticos*, *De gratia*⁵. Zarówno kazania, jak i traktaty oraz *Expositio in Apocalypsim*⁶ zawierają zasadniczo odpowiedzi na problemy, jakimi żyli chrześcijanie w pierwszej połowie VI w. w Galii⁷.

⁵ CEZARY Z ARLES, *Pisma dogmatyczne i egzegetyczne*, POK 29.

⁶ G. MORIN, *Le commentaire homilétique de S. Césaire sur l'Apocalypse*, RBén 45 (1933), s. 43–61; G. LANGGÄRTNER, *Der Apokalypsekomentar des Caesarius von Arles*, ThGl 57 (1967), s. 210–225; CEZARY Z ARLES, *Homilie do Księgi Rodzaju. Objasnienie Apokalipsy św. Jana*, oprac. A. ŻUREK, BOK 17, 2002, s. 85–167; CEZARY Z ARLES, *Pisma dogmatyczne i egzegetyczne*, POK 29, s. 93–191; R. KIMSZA, *Cezarego z Arles (470/471–542/543) rozumienie symboli Apokalipsy św. Jana Apostoła (1–9)*, „Rocznik Teologii Katolickiej” 11 (2012), s. 47–59; P. WYGRALAK, *Pastoralne przesłanie komentarza św. Cezarego z Arles do Apokalipsy św. Jana*, [w:] VoxP 37 (2017), t. 67, s. 715–726.

⁷ Por. J. POCHWAT MS, *Sprawiedliwość i miłosierdzie. Studium „Kazań do ludu” św. Cezarego z Arles*, Kraków 2008; TENŻE, *Nowotestamentalny wymiar eschatologii. Studium „Kazań do ludu” św. Cezarego z Arles*, [w:] *Problemy duszpasterskie starożytnego Kościoła*, Lublin 2009, s. 223–237; TENŻE, *Obraz społeczeństwa Galii pierwszej połowy VI wieku. Studium „Kazań do ludu” św. Cezarego z Arles*, [w:] *Fructus Spiritus est Caritas, Księga Jubileuszowa ofiarowana Ks. Prof. F. Drączkowskiemu z okazji siedemdziesiątej rocznicy urodzin, czterdziestopięciolecia święceń kapłańskich i trzydziestopięciolecia pracy naukowej*, red. M. WYSOCKI, Lublin 2011, s. 315–333; TENŻE, *Św. Cezary z Arles i jego czasy*, [w:] CEZARY Z ARLES, *Kazania do ludu (1–80)*, ŻMT 57, s. 5–21, bibliografia s. 23–32; TENŻE, *Św. Cezary z Arles jako nauczyciel modlitwy*

Publikacja tomu 447 w *Sources Chretiennnes*⁸ w 2000 r. otworzyła szeroki dostęp do pierwszej części *Sermones de Scriptura* św. Cezarego z Arles⁹. Tekstem łacińskim jest

na podstawie jego „Kazań do ludu”, [w:] *Przez Maryję ku Wcielone-mu Słowu*, red. J. KRĘCIDŁO, StS 5, 2012, s. 73–97; TENŻE, *Dzień Pański w nauczaniu św. Cezarego z Arles w świetle jego „Kazań do ludu”*, VoxP 33 (2013), t. 60, s. 245–262; TENŻE, *Konsekwencje chrztu według św. Cezarego z Arles*, [w:] *Chrzest w teologicznej refleksji ojców Kościoła*, TPatr 13, s. 77–94; TENŻE, *Konsekwencje chrztu według św. Cezarego z Arles*, [w:] *Chrzest w teologicznej refleksji ojców Kościoła*, TPatr 13, s. 77–94; TENŻE, *Specyfika głównych ośrodków życia monastycznego w Galii w IV i V wieku*, „Polonia Sacra” 21 (2017), nr 3 (48), s. 107–128; TENŻE, *Sprawiedliwość Boga wobec Szatana na podstawie jedenastego „Kazania do ludu” św. Cezarego z Arles*, „Polonia Sacra” 21 (2017), nr 4 (49), s. 167–185; TENŻE, *La justice de Dieu contre Satan; Commentaire du sermon au peuple XI*, [w:] *Césaire d’Arles et les cinq continents, Hérésie et miracle dans l’œuvre de Césaire d’Arles* [*Caesarius of Arles and the Five Continents, Heresy and miracle in the works of Caesarius of Arles*], t. 3, Venelles 2020, s. 183–189; *God’s Justice against Satan; Commentary on the Sermon to the people XI*, tamże, s. 191–195; TENŻE, *Chrzest w alegorycznej interpretacji Ksiąg Rodzaju i Wyjścia w homiliach św. Cezarego z Arles*, „Polonia Sacra” 24 (2020), nr 4 (62), s. 25–42; TENŻE, *Aniołowie (dobrzy i źli) w alegorycznej interpretacji Ksiąg Rodzaju, Wyjścia i Kapłańskiej w homiliach św. Cezarego z Arles*, VoxP (2023), t. 88, s. 163–182.

⁸ W tłumaczeniu na j. polski „Źródła Chrześcijańskie” to seria wydawnicza, w ramach której publikowane są wydania krytyczne starożytnych tekstów patrystycznych greckich i łacińskich wraz z przekładem francuskim. Teksty syryjskie wydawane są tylko w przekładzie na j. francuski.

⁹ W j. polskim: CEZARY Z ARLES, *Kazania o Piśmie Świętym*, cz. 1 (81–105), ŹrMon 88. Po ponad 20 latach kazania 106–143 zostały udostępnione czytelnikom posługującym się j. francuskim.

ten ustalony przez ojca G. Morin OSB, który został opublikowany w *Opera omnia Caesarii* w latach 1937–1942. Przedwczesna śmierć o. J. Courreau przerwała publikację tego wydania, które powinno zawierać trzy tomy, dwa do Starego Testamentu (I: *Kazania* 81–105 oraz II: *Kazania* 106–143) oraz jeden do Nowego Testamentu (III: *Kazania* 144–186). Wszystkie kazania o Piśmie Świętym (81–186), a także kazania na poszczególne święta (187–213) oraz kazania o świętych (214–232) zostały przełożone przez J. Courreau, benedyktyna z opactwa Saint-Martin de Ligugé, których tłumaczenie ukończył 25 marca 1988 r., dysponując tekstem znanym na ówczesnym poziomie badań i wiedzy na ten temat.

W roku 2017¹⁰ rozpoczęto oficjalnie proces postępowania zmierzającego do ogłoszenia św. Cezarego z Arles doktorem Kościoła¹¹. Pozwoliło to przyśpieszyć prace nad wydaniem tej pozycji i pozostałych jego dzieł, jeszcze niewydanych w *Sources Chretiennnes*. Jeśli nawet *Sermones de Scriptura* przedstawiają egzegezę inspirowaną w dużej

Należy odnotować, że już od dłuższego czasu *Kazania o Piśmie Świętym* (81–186) są przełożone na j. angielski, zob. *Saint Caesarius of Arles, Sermons*, t. 2, tłum. M.M. MUELLER, Washington 1964 (*The Fathers of the Church*, 47), s. 81–186.

¹⁰ Por. J. POCHWAŁ MS, *Wybrane aspekty z przepowiadania św. Cezarego z Arles. Czy św. Cezary z Arles będzie nowym doktorem Kościoła?*, „Polonia Sacra” 4 (2019), s. 139–158.

¹¹ Należy zaznaczyć, że pierwszą próbę podjęto już w roku 1853. Warto odnotować, że w *Missale ad usum provinciae Viennensis*, Gratianopoli 1784, na s. 636 pod datą 27 sierpnia czytamy: *In festo s. Casarii, Arelatensis, Episcopi, & Ecclesiae Doctoris*.

mierze przez św. Augustyna i Orygenes, dającą potrójny poziom interpretacji Pisma Świętego – historyczny, moralny i duchowy – to należy pamiętać, że jest to najstarsze do tej pory świadectwo kazań odnośnie do całości tekstu biblijnego, rozpowszechnione w okresie decentralizacji parafii miejskich i ich przenoszenia na wieś¹².

We wspomnianym wyżej roku 2017 episkopat Francji wystosował prośbę do Watykanu o rozszerzenie kultu św. Cezarego z Arles na cały Kościół powszechny. Dnia 22 grudnia 2022 r. w Aix en Provence zatwierdzono skład Międzynarodowego Komitetu Naukowego do pracy nad dziedzictwem św. Cezarego, w którego skład wchodzi 10 przedstawicieli: z USA przewodnicząca M.-J. Delage (zm. 28.04.2025 r.) i A. Ferrero, z Chile M.A. Durán, z Francji B. Gain, D. Gonnet SJ, M. Guyon, z Federacji Rosyjskiej D. Omelchenko, z Polski J. Pochwat MS, z Włoch F. Tedeschi, z Hiszpanii R.V. Marin oraz tłumacze: z Francji J.-L. Aldorf i z Republiki Południowej Afryki J.J. van Rensburg, a także dyrektor publikacji G.-J. Abel z Francji¹³.

Dnia 13 stycznia 2023 r. oficjalnie zakończył się przewód zmierzający do orzeczenia św. Cezarego z Arles doktorem Kościoła na poziomie diecezji Aix en Proven-

¹² Zob. T. KOŁOSOWSKI, *Przepowiadanie wiary w środowisku wiejskim w kazaniach św. Cezarego z Arles*, [w:] *Ewangelizacja w epoce patrystycznej*, red. F. DRĄCZKOWSKI, J. PAŁUCKI, Lublin 1994, s. 39–60.

¹³ Zob. *Césaire d'Arles et les cinq continents*, t. 5, Venelles 2021, s. 351–352.

ce i Arles, a rozpoczął się w Rzymie. Należy ufać, że zostanie pozytywnie doprowadzony do końca. Ze względu na wielkie walory świadectwa życia biskupa z Arles i aktualność jego nauczania dobrze byłoby dedykować temu świętemu kościół albo kaplicę. Rzeczą naturalną będzie dokończenie przygotowania tekstów krytycznych wszystkich jego dzieł, nad czym pracuje zespół naukowców związanych z serią wydawniczą *Sources Chrétiennes*¹⁴. Warto odnotować, że Konferencja Episkopatu Polski podczas 397. zebrania plenarnego, odbywającego się w Warszawie w dniach 13–14 marca 2024 r., na podstawie art. 19 statutu KEP, na wniosek abpa Érica de Moulins-Beauforta, przewodniczącego Konferencji Episkopatu Francji, wyraziła poparcie dla przyłączenia się do petycji do Ojca Świętego Franciszka w sprawie nadania św. Cezaremu z Arles tytułu doktora Kościoła¹⁵.

Początkowo w dystrybucji materiałów do wydania wszystkich dzieł św. Cezarego, opracowanego przez ojca C. Montdésert SJ (1906–1990), poprzednika o. Bertranda na czele *Sources Chrétiennes*, zostało zaplanowane systematyczne wprowadzanie do wszystkich kazań. Praca ta

¹⁴ *Césaire d'Arles et les cinq continents*, t. 1–5, Venelles 2017–2023. Docelowo przewidziane jest wydanie 10 tomów tej serii.

¹⁵ Uchwała nr 34/397/2024. Podpisali: ks. Stanisław Gądecki – arcybiskup, metropolita poznański, przewodniczący KEP; ks. Artur G. Miziński – sekretarz generalny KEP. Nadmienię, że wcześniej zebrałem 30 podpisów patrologów pod skierowaną do papieża Franciszka petycją w tej sprawie i zawiozłem ją do Francji we wrześniu 2023 r., składając na ręce postulatora ks. Hervé Chiaverini w domu p. G.-J. Abela w Venelles oryginał i dwie kopie.

została zrealizowana przez M.-J. Delage i J. Courreau. Ojciec J. Courreau chciał uzupełnić swój wykład refleksją na temat „ram liturgicznych *Sermones de Scriptura*” – wykorzystuję jego studium w tym tomie.

Po śmierci J. Courreau w 2001 r. odnaleziono kilka skrzynek archiwalnych, zawierających prace zatrzymane na różnym etapie zaawansowania. *Kazania* w zakresie 106–130 były najbardziej zaawansowane, ponieważ badacz miał czas na rewizję tłumaczenia przez jezuitę Raoula Cappanerę¹⁶, ustalenie źródeł i utworzenie pierwszych adnotacji. Warto odnotować, że kazania o Eliaszu (124–125) i o Elizeuszu (126–130) były już wcześniej opublikowane¹⁷. Rewizji tłumaczenia do tego tomu dokonała wykładowczyni z Louvain Marie Pauliat, autorka pracy *Augustin exégète et prédicateur dans les Sermons sur Matthieu*, opublikowanej w „*Études augustiniennes*” w roku 2020.

W tekście łacińskim wykorzystano wydanie G. Morina, reproduktowane w *Corpus Christianorum*¹⁸. Marie-José Delage, a później J. Courreau prezentują to wydanie

¹⁶ J. Courreau wspomina o tym tłumaczeniu w swoim wstępie do *Kazań o Piśmie Świętym* (81–105), SCh 447, s. 78.

¹⁷ Zob. *Le saint prophète Élie. D'après les Pères de l'Église*, tekst przedstawiony przez karmelitów z klasztoru Saint-Élie, Saint-Rémy-les-Montbard, Bégrolle-en-Mauges 1992 (Spiritualité orientale, 53); *Le saint prophète Élisée. D'après les Pères de l'Église*, Saint-Rémy-les-Montbard, Bégrolle-en-Mauges 1993 (Spiritualité orientale, 59).

¹⁸ *Sermones*, red. G. MORIN, t. 2, Maredsous 1937; CCL 103–104, 1953.

w swoich wstępach¹⁹. Podobnie jak w *Corpus Christianorum* (103–104) i w poprzednich tomach serii *Sources Chrétiennes* (tomy: 175, 243, 330 i 447), zachowany został podział na wiersze i strony pierwszego wydania G. Morina: w tekście łacińskim numery stron podano w nawiasach, a numery wierszy w indeksie górnym w postaci liczb będących wielokrotnością pięciu oraz pionowych kresek dla podziału na wiersze. Do tej paginacji stron oraz numeracji wierszy odnoszą się uwagi i notatki. Aby nie obciążać objętości, aparat krytyczny G. Morina nie jest przytaczany w sposób systematyczny; niemniej za każdym razem, gdy nowe źródło Cezarego wprowadzało do tekstu nowe informacje, był on poprawiany²⁰. Kilka z tych kazań nawiązuje i dostosowuje kazania innych autorów, dlatego w rękopisach w tytułach często pojawia się wzmianka typu *Homelia sancti Hieronimi*, *Sermo sancti Augustini* itd. Odniesienia te są wyszczególnione we wstępie do każdego kazania. W wydaniu G. Morina kazanie będące adaptacją dzieła innego autora oznaczono znakiem (†), a kazanie wzięte niemal dosłownie od innego autora zostało wydrukowane mniejszą czcionką. Aby wskazać powtórzenia, w niniejszym tomie przyjęto system zastosowany w czterech poprzednich tomach: jeden krzyżyk (†) oznacza adaptację, a dwa krzyżyki (††) niemal dosłowne powtórzenie.

¹⁹ M.-J. DELAGE w SCh 175, s. 75–80; J. COURREAU w SCh 447, s. 61–72.

²⁰ Za: M. PAULIAT, *Avant-Propos*, SCh 645, Paris 2024, s. 9.

W wyjaśnieniach wykorzystano notatki pozostawione przez J. Courreau, co znacznie je wzbogaca. Zostały one określone według dwóch głównych kryteriów. Z jednej strony notatki mogą umożliwić czytelnikowi skorzystanie z dorobku badań naukowych, które poczyniły znaczne postępy od czasu publikacji pierwszych *Kazań o Piśmie Świętym* w roku 2000²¹. Analiza zbiorów patrystycznych pozwoliła lepiej zrozumieć organizację i upowszechnienie zbiorów tekstów prowansalskich; studia historyczne znacznie poszerzyły naszą wiedzę o mieście, Kościele i epoce Cezarego z Arles, nie mówiąc już o środowiskach leryńskich, pozostających w ścisłych stosunkach z metropolią Arles. Wszystkie te prace, wymienione w aktualizacji bibliograficznej, wykorzystano w przypisach. Uwzględniają to także dane zaczerpnięte z rozdziału pracy doktorskiej J. Courreau na temat *Liturgicznych ram przepowiadania Cezarego*²², który planował zamieścić je jako wprowadzenie do tego tomu²³. Aktualizacja przedmiotowych stron wymagałaby całkowitej przebudowy, dlatego zdecydowano się z nich skorzystać bez publikowania ich w całości²⁴.

²¹ W j. francuskim SCh 447, Paris 2000; w j. polskim: CEZARY z ARLES, *Kazania o Piśmie Świętym*, cz. 1 (81–105), ŻrMon 88.

²² J. COURREAU, *L'exégèse de saint Césaire d'Arles*, t. 1–3, Institut catholique de Toulouse 1976 [praca doktorska].

²³ Korzystam z tych danych, o czym informuję – patrz przypis nr 28 niniejszego tomu.

²⁴ Chodzi o tekst w SCh 645. M. PAULIAT, *Avant-Propos*, SCh 645, 2024, s. 10–11.

Z drugiej strony przypisy pozwalają czytelnikowi do-
cenić charakterystyczny dla Cezarego styl. Zebrane w ca-
łość utwory stanowią jedno z najstarszych świadectw ka-
zań na temat tekstu biblijnego, rozpowszechnionego na
początku VI w. O ile w życiu politycznym okres ten na-
znaczony był intensywnymi niepokojami, o tyle w wy-
miarze duszpasterskim Kościół doświadczył ogromnej
decentralizacji, przeorganizowania z parafii miejskich na
wiejskie²⁵. Jak wyraźnie wykazały merytoryczne wstępy
M.-J. Delage do *Kazań dla ludu* (SCh 175) i J. Courreau
do pierwszego tomu *Kazań o Piśmie Świętym* (SCh 447),
Cezary nie powtarzał niewolniczo, ale skracał kazania
swoich poprzedników: Orygenes, Grzegorza z Elwiry,
Ambrożego, Hieronima, Augustyna i Maksyma z Tury-
nu. Selekcjonował i opracowywał ich teksty; jego własny
styl upraszczał złożone idee, co sprawiało, że sformułow-
ania te bardziej trafiały do słuchaczy. Cezary przeformuło-
wywał fragmenty w jednym celu: by odkrywać bogactwo
Starego i Nowego Testamentu dla ludności wciąż prze-
siąkniętej pogaństwem – poprzez ofiarowanie kapłanom
i diakonom, niezależnie od ich poziomu wykształcenia,
pomocy niezbędnej do głoszenia słowa Bożego na wsi.
Przypisy podkreślają zatem tradycję egzegetyczną, w któ-
rą wpisuje się Cezary, oraz zakres adaptacji, jaki narzuca

²⁵ Zob. T. KOŁOSOWSKI, *Przepowiadanie wiary w środowisku wiejskim w kazaniach św. Cezarego z Arles*, [w:] *Ewangelizacja w epoce patrystycznej*, red. F. DRĄCZKOWSKI, J. PAŁUCKI, Lublin 1994, s. 39–60; J. GRZYWACZEWSKI, *La lecture à la campagne en Gaule au VIe siècle d'après les Sermons de Césaire d'Arles*, *VoxP* 22 (2002), nr 42–43, s. 463–474.

swoim źródłom, aby były zrozumiałe przez jak największą liczbę ludzi.

Tom ten stanowi część projektu tłumaczenia *Œuvres compètes* Cezarego w zbiorze *Sources Chrétiennes*. Projekt wznowiono w 2020 r. dzięki życzliwości kolejnych opatów z Ligugé – o. Jean-Pierre’a Longeat i o. Christophe’a Bettwy – przy wsparciu księdza Hervé Chiaveriniego z arcybiskupstwa Aix-en-Provence i p. Guy-Jeana Abela ze stowarzyszenia *Aux Sources de la Provence* oraz dzięki wsparciu *Associoation des Amis de Sources Chretiennes*, Marie-Josephe Rondeau i Marie-José Delage, a także Katholieke Universiteit Leuven, Fondation Sedes Sapientiae z Katolickiego Uniwersytetu w Louvain (stypendium bpa Jadot) i Fonds Wetenschappelijk Onderzoek²⁶. Podziękowanie należy się również Marie-Dominique i Henry’emu de Barbarin, Alice Burdeyron, Catherine Grousin, Edith Morard i Anne-Marie Pauliat, którzy przepisali na maszynie prace przygotowane przez J. Courreau, a były to dziesiątki arkuszy pisanych przez niego odręcznie lub maszynowo. Pragnę się dołączyć do tych podziękowań, bowiem dzięki uprzejmości p. Guy-Jeana Abela i ks. Hervé Chiaveriniego mogłem pracować na tekście o. J. Courreau i zaprezentować wyniki w tym wstępie.

²⁶ *Mandat postdoctoral* n° 1234123N.